

REMISSVAR

2016-06-23
Dnr 3.9:0197/16

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Olika vägar till föräldraskap (SOU 2016:11)

(dnr Ju 2016/01712/L2)

Sammanfattning

Barnombudsmannen har beretts tillfälle att yttra sig över utredningen om utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshets slutbetänkande "Olika vägar till föräldraskap". Barnombudsmannen tillstyrker i stort utredningens förslag. Vi anser dock att utredningens förslag gällande att tillgodose barnets rätt till information om sitt ursprung inte är tillräckligt.

Barnombudsmannen är positiv till att utredningen har haft som grund att se till barnets bästa och att en barnkonsekvensanalys av förslagen har gjorts. Barnombudsmannen delar utredningens uppfattning att paralleller kan dras mellan adoption och surrogatarrangemang. Barnombudsmannen är medveten om att frågorna kring ofrivillig barnlöshet är komplexa. Det finns många olika intressen att ta hänsyn till, de tilltänkta föräldrarna, det ofödda barnet och de biologiska föräldrarna. I yttrandet utgår vi från vårt uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

12 Behandlingar med enbart donerade könsceller

Utredningens förslag är att det ska bli möjligt för par och ensamstående kvinnor att inom svensk hälso- och sjukvård genomgå assisterad befruktning med enbart donerade könsceller. Detta innebär att kravet på genetisk koppling mellan barnet och en förälder avskaffas. Barn som har tillkommit med donerade könsceller ska under vissa förutsättningar kunna inhämta information om genetiska syskon.

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget under förutsättning att förslaget kompletteras med åtgärder som innebär att barnets rätt till sitt ursprung säkerställs.

Barnombudsmannen finner att det enda förfarandet för att tillgodose barnets rätt till sitt ursprung, inklusive barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar i enlighet med artikel 7 i barnkonventionen, är genom nationell lagstiftning. Enligt artikel 7 ska staten säkerställa genomförandet av denna rättighet. FN:s barnrättskommitté har i olika sammanhang uttryckt oro över lagar som hindrar barn från att veta

omständigheterna kring sin födelse eller vilka deras biologiska föräldrar är.¹ Kommittén anser att om barn inte får vetskap om sitt ursprung kan detta ha en negativ inverkan på barnets känsla av personlig identitet. Kommittén rekommenderar att barn ges lagstadgad rätt till denna information.

Barnombudsmannen förordar, precis som i tidigare yttrande², att det görs en anteckning i folkbokföringen. Av anteckningen ska framgå att barnet tillkommit via assisterad befruktning med donator och donators identitet. Detta kan bidra till att öka föräldrars benägenhet att berätta för barnet om dess genetiska ursprung. En sådan anteckning gör det också möjligt för barnet att själv få kunskap om sitt ursprung.

13. Surrogatmoderskap i Sverige

Ett fullständigt surrogatmoderskap kännetecknas av att man vid behandlingen av surrogatmodern inte använder hennes egna ägg. Vid ett altruistiskt surrogatmoderskap får surrogatmodern inte någon särskild ersättning för att hon är surrogatmor. Hon kan däremot få ersättning för kostnader av olika slag, bl.a. kostnader för läkarbesök. Vid ett kommersiellt surrogatmoderskap får surrogatmodern en särskild ersättning för att hon är surrogatmor. Det är i dag inte tillåtet att genomföra ett surrogatarrangemang inom svensk hälso- och sjukvård.

Utredningens uppdrag är att ta ställning till om det framöver ska bli tillåtet att genomföra det, och med utgångspunkten att surrogatmoderskapet i sådant fall ska vara altruistiskt.

Utredningen föreslår att altruistiskt surrogatmoderskap inte ska tillåtas inom svensk hälso- och sjukvård, varken kommersiellt eller altruistiskt. Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag.

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det finns stora risker med surrogatarrangemang då det exempelvis kan blir en konflikt mellan barnets rättigheter och vuxnas intressen. Vid en tvist mellan surrogatmodern och de tilltänkta föräldrarna finns det en risk att barnet står utan rättsliga vårdnadshavare och/eller utan medborgarskap i något land.

Barnombudsmannen är positiv till att utredningen inte bara har tagit hänsyn till barnet som berörs direkt, barnet som blir till via surrogatarrangemanget, utan även att det kan finnas barn som berörs indirekt, till exempel ett barn till surrogatmodern. Utredningen pekar här på att det finns en risk att surrogatmoderns tidigare barn kan känna en oro över att även de ska lämnas bort.

14 Surrogatarrangemang i utlandet

Utredningens uppdrag är att undersöka och analysera gällande regelverk och dess tillämpning i de fall där ett barn har tillkommit genom ett surrogatarrangemang i utlandet.

¹ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr 7 Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom. 2005, s 12.

² Barnombudsmannens yttrande över betänkandet "Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor" (Ju2014/3407/L2). 2014

Utredningens uppfattning är att de biologiska föräldrarna ska ses som de rättsliga föräldrarna i Sverige. Den kvinna som föder ska räknas som den rättsliga föräldern, i enlighet med den så kallade *mater est*-regeln. Därav förslår utredningen att i de fall fadern har en genetisk koppling till barnet ska handläggningen underlättas. Utredningen föreslår att socialnämnder och domstolar ska ges utökad behörighet att fastställa faderskap efter ett surrogatarrangemang i utlandet. Förslaget innebär att ärenden om fastställelse av faderskap ska handläggas av socialnämnd i den kommun som den genetiska fadern är folkbokförd. Den utökade behörigheten för domstol innebär att en talan om fastställande av faderskap för den genetiska fadern får i aktuellt fall kombineras med en talan om hävande av faderskap för en man som på grund av faderskapspresumtionen ska anses som barnets rättsliga fader.

Föräldraskap för andra tilltänkta föräldrar än de genetiska fäderna föreslås även fortsättningsvis förutsätta en närståendeoption eller en vanlig adoption. Utredningens uppfattning är att föräldraskap som fastställts utomlands och där det saknas en genetisk koppling inte ska godkännas i Sverige. Utredningen föreslår även att regeringen bör ge Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd i uppdrag att, i samverkan med andra berörda myndigheter och organisationer, genomföra informationsinsatser om surrogatarrangemang i utlandet.

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag.

Barnombudsmannen är medveten om att frågan om hur barns rättigheter tillgodoses då de kommer till Sverige efter att de tillkommit via surrogatarrangemang i utlandet är komplex. Enligt barnkonventionens artikel 2 ska konventionsstaten respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion rättigheterna i barnkonventionen utan åtskillnad av något slag. Inget barn ska straffas på grund av sina föräldrars agerande. Enligt artikel 8 i barnkonventionen ska staten ge lämpligt bistånd och skydd om ett barn berövats sin identitet och snabbt återupprätta dess identitet. Barnombudsmannen anser att Sverige har ett ansvar att inte medverka till att kommersiella surrogatarrangemang äger rum, varken nationellt eller internationellt. Enligt artikel 35 i barnkonventionen ska staten vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form.

Barnombudsmannen anser att socialnämnden, om den får kännedom om ett surrogatarrangemang utomlands, har ansvar för att utreda barnets situation och säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses. Barnombudsmannen anser att oavsett om arrangemanget har varit altruistiskt eller kommersiellt ska föräldrar och barn erbjudas lämplig rådgivning och stöd. FN:s barnrättskommitté har gett likande rekommendationer när de granskade Israel 2013.³

Barnombudsmannen anser att man bör följa utvecklingen internationellt i frågan om surrogatmoderskap samt följa situationen för de barn i Sverige som blivit till via surrogatarrangemang utomlands.

³ Concluding observations on the second to fourth periodic reports of Israel, adopted by the Committee at its sixty-third session (27 May–14 June 2013), den 4 juli 2013.

16 Föräldraskap vid ändrad konstillhörighet

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att i de fall ett barn föds efter att någon av eller båda föräldrarna har ändrat konstillhörighet, bör föräldraskapet för båda föräldrarna betecknas och registreras på ett sätt som avspeglar respektive förälders rättsliga konstillhörighet.

Föredragande i ärendet har varit utredaren Shanti Ingeström.

Fredrik Malmberg
barnombudsman